

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія. Вип. 14 / Міністерство освіти і науки України; Ужгородський національний університет, Редкол.: М. Вегеш (гол. ред.), С. Віднянський, Д. Данилюк та ін. – Ужгород: СМП «Вісник Карпат», 2005. – С. 51-55.

***Костянтин Матезонський –
засновник професійної музики Підкарпатської Русі
у першій половині XIX ст.***

У першій половині XIX ст. на історичній території Закарпаття склалися умови для успішного розвитку церковного хорового співу. Саме тому величезне значення у той період мав приїзд невідомого російського емігранта, який переховувався тут під вигаданим прізвищем – Костянтин Матезонський (1794–1858). З його діяльністю і пов'язане зародження професійного музичного мистецтва Закарпаття. К. Матезонський заклав основу хорової музичної традиції краю, виховав таких визначних діячів, як І. Сільвай, М. Лихварчик, Е. Талапкович, впливав своєю діяльністю на О. Духновича. Оскільки професійна музика формувалася і звучала при церковних храмах, то на початковому етапі вона носила винятково релігійний характер. Розвиток професійного музичного мистецтва тих часів відбувався здебільшого у формі його хорового варіанту.

Церковний спів знаходив підтримку у діяльності генерального капітулярного вікарія – впливового та владного Івана Чурговича. Професор Я. Штенберг писав про нього, як про “... людину високоосвічену, збирача книг, любителя музики та українського співу”[1, С. 158]. Турбувався про розвиток церковного співу і парох-намісник Мукачівського монастиря, письменник, поет і музикант – Василь Довгович. “Одноголосний спів в унісон, який тримається у більшості випадків при богослужіннях, ще і сьогодні, не міг і не може сприяти розвитку багатоголосся, цієї першої умови хорового мистецтва”[2, С. 125], – писав про початок хорового співу на Підкарпатській

Русі видатний диригент першої половини ХХ ст. Петро Милославський. “На той час, – продовжує автор, – Підкарпатська Русь ще не знайшла своєї традиції і школи хорового співу, і тому якісний бік хорового життя залежить від випадкових причин, від загальної музикальності окремих хорів, від смаку та стилю окремих хорових ремісників”[3, С.125-126].

Схожа ситуація мала місце і в першій половині ХІХ ст. Саме тому величезне значення тоді мав приїзд на Підкарпатську Русь Костянтина Матезонського. Це була людина великих здібностей. Багато дослідників життя і творчості К. Матезонського згадують, що він знав твори О.С. Пушкіна, а визначний культурний діяч краю Іван Сільвай у своїх згадках про музиканта, написаних у 1901 році, говорив про переписані К. Матезонським від руки твори великого російського поета [4, С. 60]. У літературі існують думки, які підтверджуються фактами про те, що музикант був близький до декабристів і через це змушений був покинути батьківщину після поразки декабристського руху[5, С. 156].

Прибувши до Ужгорода на початку 1833 року, Костянтин Матезонський запропонував керівникам місцевої греко-католицької єпархії свої послуги в організації хору з учнів духовної семінарії та гімназії. Видатний історик Підкарпатської Русі – Василь Гаджега так описує цю подію: “Перший раз зустрічаємося з К. Матезонським року 1833 дня 20 апреля, коли консисторія прийняла его, аби молодший клир выучовав благороднейшому співу”[6, С. 2]. Перший концерт хору пройшов в Ужгороді вдало. “Матезонський показав такий успех, що вслед сего успеха решено завести хоральный спев до катедрального храма, и его принято за хордиригента з порядочной платнею”[7], – читаємо далі у В. Гаджеги. Це сталося влітку 1833 року, однак, керівництво єпархії вимагало, щоб Матезонський пред’явив документи, які б засвідчували його особу.

Йому запропонували повернутися на попереднє місце роботи в Перемишль “за бумагами”. Але оскільки їх там не було, К. Матезонський доїхав до Мукачева, звідки дав знати єпархіальному начальству, що його не

пропустили в Галичину[8]. У Мукачеві він зупинився у монастирі у парохамісника – Василя Довговича, де прожив майже рік. Протягом цього періоду В.Довгович звертається з листами до генерального капітулярного вікарія – Івана Чурговича, в яких запитує, чи “достане посаду К. Матезонський без пасторта чи ні?”. Восени 1834 року К. Матезонський отримує листа з Ужгорода, у якому єпархія дає згоду взяти його на службу без документів. Про це читаємо у В. Гаджеги: “... От того часу стався Костянтин Матезонський, став выименованным хоррегентом, платня его выробыла четвертьрочно тридцять флор., а кроме того, подали му в семінарії бесплатно квартиру и харчования”[9]. Так було створено перший на Закарпатті багатоголосний хор “Гармонія”. Знаменно, що він був і першим поліфонічним хором в усій Австро-Угорщині[10, С. 21].

У діяльності К. Матезонського та створеного ним хору “Гармонія” нас цікавитиме більше музичний бік справи, але в історичній літературі залишилося дуже мало фактів, пов’язаних саме з цим. Відомо, що хор “Гармонія” виконував та пропагував досягнення передової культури Росії, зокрема творчість композиторів Д. Бортнянського, О. Верстовського та інших митців, зразки російської та української народної пісні, яка сприяла посиленню самосвідомості населення Підкарпатської Русі [11, С. 164]. Особливо подобався К. Матезонському романс “Черная шаль” Олексія Верстовського на слова О. Пушкіна. Очевидно, з обставинами написання цього вірша були пов’язані деякі життєві спогади музиканта, і К. Матезонський дав вивчити однойменний романс своїм учням.

Спробуємо виявити, скільки ж учнів співало у першому поліфонічному хорі Підкарпатської Русі? Відповідь знаходимо у В. Гаджеги: “Сучасно (1842) завдає К. Матезонський и одну и другу просьбу, де просить встановити якийсь гонорар хлопцям в хоре, абы ревнейше ходили на пробы и в хоре спевали. Консисторія и сю просьбу выполнила, власне встановили кожному из 10 хлопцев, які в хоре спевали, рочно 5 флор. Дати в гонорар из кассы церкви календарно”[12, С. 32-33]. Наступного року К. Матезонський

збільшив кількість співаючих у хорі на одинадцять чоловік, яким “... випросив гонорар из той причини, що иншак, если менше их є, не може их добре поделити по голосах” [13, С. 33]. Консисторія вислухала це прохання і “дозволила и сим по 5 флор. рочно в гонорар, зачавши от 1845, одколи зачали в хоре спевати”[14].

Важливим, на наш погляд, є питання про репертуар першого багатоголосного хору “Гармонія”. Деякі відомості про твори, які виконував колектив, знаходимо у листі Івана Сільвая до колишнього керівника хору “Гармонія”, а на час написання листа (1901) – “хустського пароха”, професора Івана Бокшая: “Репертуарь хора въ то время состояль изъ литургичныхъ песней, которые пель хорь “рецитандо”; но кроме того, пела “Гармония” и композиции Д. Бортнянского” [15, С. 58]. Успіх цієї програми був надзвичайним, усі тільки й говорили про К. Матезонського та про чудовий спів. Постає питання, звідки ж такі достовірні дані мав Іван Сільвай? Річ у тім, що інформація про події більш як п’ятдесятирічної давності зберігалася у родинному архіві Івана Сільвая (1838 – 1904), колишнього учня російського емігранта.

Цікаві відомості про життя і творчість Івана Антоновича Сільвая знаходимо у роботі “Очеркъ карпаторусской литературы” Євгенія Недзельського, яка побачила світ у 1932 році в Ужгороді [16, С. 210-220]. І. Сільвай народився у 1838 році в селі Сусково, що на Свалявщині. Початкову школу закінчив у рідному селі, далі продовжив освіту в Ужгородській гімназії і нарешті – на богословському факультеті у Будапешті. У 1862 році єпископ Василь Попович висвятив його у священнослужителі. До своєї смерті у 1904 році І. Сільвай обіймав приходські кафедри у різних храмах Підкарпатської Русі, користуючись загальною повагою та пошаною [17, С. 211]. Аналізуючи літературно-поетичну творчість І. Сільвая, автор виділяє в окрему групу “религиозные стихотворения, вернее церковныя песнопения, которыя онъ писалъ сщециально для обогащения певческого репертуара, какъ например,

“Славославье пойте во веки” , “Ангелы вестятъ”, “Христось в материнскомь лоне” [18, С. 213]. Багато церковних пісень І. Сільвая, – зауважує Є. Недзельський, – увійшли до церковного вжитку і використовувалися довгий час [19].

Перед нами відкрилася ще одна грань таланту І. Сільвая, а саме: його музична обдарованість. Отже, є підстави вважати І. Сільвая одним з творців церковної музики краю другої половини ХІХ ст.

Повертаючись до діяльності фундатора професійної музики Підкарпатської Русі – К. Матезонського, варто зауважити, що доля надовго поєднала цих двох видатних людей. І. Сільвай залишив нам багато цікавих фактів про життя та творчість першого професійного музичного діяча Закарпаття. І. Сільвай так описує риси характеру “батька”: “Матезонській был человеком не дуже сообщительным. Въ манере его находилась определенная знатность. Быль другом порядка и точности” [20, С. 60]. Продовжуючи характеристику К. Матезонського, автор зауважує, що “... любил скорше дати, якъ отъ другого что-нибудь принять. Дела, о которых говорил, не преувеличиваль, но точно и верно предлагаль своимь слушателямь. Ложь не выйшла изъ его усть никогда. Быль мужиком даного слова и всегда додержаль слово. Душевный аристократъ. Быль релігіозным человекомь”[21, С. 60]. Цей портрет К. Матезонського доповнює як музиканта, але нам важливо дослідити його професійну діяльність.

У роботі “батько” охарактеризований автором таким чином: “Якъ диригентъ до последней минуты выкорысталь время для обучения хора. Къ шуткамъ детей относился дуже терпизливо. Если розсердился, удариль смыкомъ по головахъ малыхъ гармонистов такъ, что смыкъ въ сто кускахъ розлетелся по воздухе. При ошибочномь пеніи хора, подержаль спокойствие и самъ пель основную часть мелодіи, пока хоръ не возвратился къ порядочной мелодіи”[22].

К. Матезонський постійно перебував в Ужгороді, за винятком від’їздів хору на концерти за межі міста. У пам’яті нащадків зберігся виступ

хору “Гармонія” Ужгородського кафедрального храму під час обряду поховання пряшівського єпископа Григорія Тарковича у 1841 році, коли хор виконав відому “Панахиду” в обробці К. Матезонського, та виступ хору в “Шатораль-Уйгелі” 1848 року [23].

Відомий історик Підкарпатської Русі – один з перших дослідників життя і творчості К. Матезонського – В. Гаджега, не знайшовши жодного власного твору “батька” в архіві хору кафедрального храму, стверджував, що “Матезонський хоть и власных творов не писав и так не має оригинальных композицій, однак, прилежно списовав церковни спивы. Си творы его перешли и в наш век”[24, С. 34-35].

Цікаві факти про відносини, що склалися між О. Духновичем та К. Матезонським, знаходимо у циклі статей “карпаторуського” журналіста другої половини ХІХ ст. – Олександра Гомічкова (1830–1892), надрукованих у газеті “Карпать” (1885) під назвою “Изъ моихъ записокъ”. Автор стверджував, що Духнович був дружній з “батьком”. Коли “будитель” спробував дізнатися про таємницю походження музиканта, напоївши свого співрозмовника вином, К. Матезонський різко підвівся і сказав: “Знаю, куди сягаєш, росіянин таємницю не видасть”[25].

Оцінюючи значення творчої діяльності К. Матезонського, І. Сільвай у згаданому листі зауважує, що “... значеніе культурной работы Матезонського есть велике” і він “як русскій человекъ, словянинъ основываеъ хоральное пеніе, которое является первымъ въ целой бывшей Мадярщине”[26, С. 60].

Помер К. Матезонський у 1858 році, віддавши музичному співу Підкарпатської Русі двадцять п’ять років життя. “Смерть постигла Матезонского 28 декабря следуючого рока 1858, – пише В. Гаджега, – за семидневною хворотою – запаленя печени (майки)”[27, С. 35]. За роки перебування у нашому краї “батько” виховав чимало хороших музикантів, які продовжували традиції його школи. Символічно, що ці учні К. Матезонського

знаходилися біля “батька” в останню хвилину його життя. Біля “постелі” помираючого вчителя читали молитви на “исходъ душі” Андрій Медведій та Іван Сільвай, а в момент останнього подиху “батька” був присутній диригент хору “Гармонія” – Михайло Лихварчик [28, С. 60].

Таким постає перед нами зі сторінок історичних документів Костянтин Матезонський – перший професійний музичний діяч Підкарпатської Русі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Штенберг Я.И. Мир поэзии и дружбы. – Ужгород, 1979. – С. 158.
2. Милославскій П. Хоровое пѣніе на Подкарпатской Руси // Подкарпатская Русь за годі 1919 – 1936. – Ужгородь, 1936. – С. 125.
3. Там само. – С. 125–126.
4. Уріиль Метеоръ: Константинъ Матезонскій // Подкарпатскій земледѣльській календарь за годъ 1934. – С. 60.
5. Штенберг Я.И. Мир поэзии и дружбы. – Ужгород, 1979. – С. 156.
6. Гаджега В. Константин Матезонський (1794 – 1858), перший хордиригент гр.-кат. церкви в Ужгороді // Подкарпатська Русь. Рочник VI, число 1, Ужгород, януар 1929. – С. 2.
7. Там само.
8. Там само.
9. Там само.
10. Історія міст і сіл Української РСР. Закарпатська область. – К., 1969. – С. 21.
11. Штенберг Я.И. Мир поэзии и дружбы. – Ужгород, 1979. – С. 164.
12. Гаджега В. Константин Матезонський (1794–1858), перший хордиригент гр.-кат. церкви в Ужгороді // Подкарпатська Русь. Рочник VI, число 1, Ужгород, януар 1929. – С. 32–33.
13. Там само. – С. 33.
14. Там само.

15. Уріиль Метеоръ: Константинъ Матезонскій // Подкарпатскій земледѣльскій календаръ за годъ 1934. – Ужгородъ, 1933. – С. 58.
16. Сильвай И.А. (Уріиль Метеоръ) Евгений Недзѣльскій. Очеркъ карпаторусской литературы. – Ужгород, 1932. – С. 210–220.
17. Там само.– С. 211.
18. Там само. – С. 213.
19. Там само.
20. Уріиль Метеоръ: Константинъ Матезонскій // Подкарпатскій земледѣльскій календаръ за годъ 1934. – Ужгородъ, 1933. – С. 60.
21. Уріиль Метеоръ: Константинъ Матезонскій // Подкарпатскій земледѣльскій календаръ за годъ 1934. – Ужгородъ, 1933. – С. 60.
22. Там само.
23. Там само.
24. Гаджега В. Константин Матезонскій (1794–1858), перший хордиригент гр.-кат. церкви в Ужгороді // Подкарпатська Русь. Рочник VI, число 2, Ужгород, фебруар 1929. – С. 34–35.
25. Гомичков А. Изъ моих записокъ VII Константинъ Матезонскій // Карпать. – 1885. – 28 фебруара.
26. Уріиль Метеоръ: Константинъ Матезонскій // Подкарпатскій земледѣльскій календаръ за годъ 1934. – Ужгородъ, 1933. – С. 60.
27. Гаджега В. Константин Матезонскій (1794–1858), перший хордиригент гр.-кат. церкви в Ужгороді // Подкарпатська Русь. Рочник VI, число 2, Ужгород, фебруар 1929.– С. 35.
28. Уріиль Метеоръ: Константинъ Матезонскій // Подкарпатскій земледѣльскій календаръ за годъ 1934. – Ужгородъ, 1933.– С. 60.